

*Др Зоран Миладиновић, редовни професор
Правног факултета Универзитета у Крагујевцу*

*УДК: 368
DOI: 10.46793/XVMajsko.301M*

ОБАВЕЗЕ УГОВАРАЧА ОСИГУРАЊА, ОДНОСНО ОСИГУРАНИКА ИЗ УГОВОРА О ОСИГУРАЊУ*

Резиме

Уговор о осигурању један је од ретких уговора где будуће уговорне стране имају одређене обавезе и пре закључивања уговора. Исто као и код осигураваача и код уговараача осигурања, односно осигураника обавезе постоје пре закључивања уговора о осигурању, током трајања осигурања и када се деси осигурани случај. Ипак, када се говори о обавезама уговараача осигурања, односно осигураника, поред обавезе на плаћање премије, његова кључна обавеза је да осигураваача обавести о ризику који прети предмету осигурања. У зависности од интензитета ризика који прети предмету осигурања зависи да ли ће осигураваач уопште закључити уговор о осигурању. Будући да уговараач осигурања, односно осигураник ову обавезу има пре закључивања уговора о осигурању, она се заснива на закону, обичају и судској пракси. Иако ова обавеза уговараача осигурања, односно осигураника постоји код свих врста осигурања, постоје извесне разлике у појединим врстама осигурања, нарочито у погледу санкција за случај неизвршења ове обавезе. Такође, уговараач осигурања, односно осигураник је обавезан да се током трајања осигурања понаша у складу са пажњом доброг привредника, односно домаћина и не може се понашати незаинтересовано према предмету осигурања само зато што је исти покривен осигурањем. Неиспуњавањем обавеза које проистичу из закона и уговора о осигурању, у одређеним случајевима може имати за последицу ослобађање од одређених обавеза осигураваача.

Кључне речи: *осигурање, осигураваач, уговараач осигурања, осигураник, уговор о осигурању, штета, накнада.*

* Рад је написан у оквиру пројекта Правног факултета Универзитета у Крагујевцу „XXI век – век услуга и Услужног права“, бр. 179012, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. Уводне напомене

У уговорним односима по правилу се појављују два лица: купац и продавац, на пример. Међутим, у односима из осигурања уопште, па и закључивањем уговора о осигурању, често се појављује више лица.

Неопходна лица без којих није могуће замислити однос из осигурања јесу осигуравач и лице које са осигуравачем закључује уговор о осигурању, тј. уговарач осигурања. Осигуравач је привредни субјект који закључивањем уговора о осигурању преузима обавезу да уколико се деси осигурани случај, тј. ако се реализује ризик¹ обухваћен уговором о осигурању, уговарачу осигурања, односно осигуранику или кориснику осигурања накнади штету, исплати осигурану суму или учини нешто друго.

Уговарач осигурања, по правилу, закључује уговор о осигурању у своје име и за свој рачун. У таквом случају уговарач осигурања је истовремено и осигураник, па се зато често каже да су лица у односу осигурања осигуравач и осигураник.² У случају када је уговарач осигурања истовремено и осигураник, он има све обавезе али и права која проистичу из уговора о осигурању. Међутим, у осигурању постоји правило и да једно лице закључи уговор о осигурању у своје име, а за рачун трећег лица. У том случају реч је о осигурању за туђ рачун.³ У таквом случају у правном односу према осигуравачу појављују се два лица: једно је уговарач осигурања, друго лице је лице за чији је рачун уговарач осигурања закључио уговор о осигурању, то јест осигураник. Са аспекта обавеза према осигуравачу, уговарач осигурања је главни субјект из уговора о осигурању. Када је уговарач осигурања истовремено и осигураник, онда он преузима све обавезе према осигуравачу али истовремено и остварује сва права према осигуравачу уколико се деси осигурани случај. Међутим, ако уговарач осигурања није истовремено и осигураник он и тада остаје главни субјект из уговора о осигурању у погледу испуњења уговорних обавеза, с тим да накнада из осигурања, ако се догоди осигурани случај не припада њему већ осигуранику.

У том смислу и Општи услови за осигурање имовине предвиђају да је уговарач осигурања лице које је са осигуравачем закључило уговор о осигурању, а осигураник је лице чија је имовина осигурана и коме припадају права из осигурања.⁴

Поред осигуравача, уговарача осигурања, односно осигураника, у односима осигурања која имају карактер осигурања у корист трећег лица постоји и корисник осигурања. То је случај, на пример, код осигурања лица за случај смрти. Тада, у случају смрти лица које је обухваћено осигурањем, уговорена сума

¹ Миладиновић, З., *Ризик као елемент осигурања*, Зборник радова: Савремени правни промет и услуге, Крагујевац, 2018, стр. 266.

² Јанковец, И., *Уговори у привреди*, Београд, 1987, стр. 546.

³ Јанковец, И., Миладиновић, З., *Право осигурања*, Ниш, 2006, стр. 11.

⁴ *Општи услови осигурања имовине Компаније Дунав осигурање*.

осигурања се исплаћује кориснику осигурања. Такође у осигурању, односно у уговору о осигурању појављује се и осигурано лице. То је лице у вези са чијим је животом, телесним интегритетом или одређеним радњама закључен уговор о осигурању.

На крају, ако је уговарач осигурања закључио са осигуравачем уговор о осигурању од своје одговорности, па се догодио осигурани случај, и оштећено лице може имати одређена права према осигуравачу.⁵ У том случају оштећено лице може захтевати непосредно од осигуравача накнаду штете коју је претрпело услед догађаја за који одговара осигураник (чл. 941. ст. 1 Закона о облигационим односима-даље ЗОО),⁶ па се због тога и оно може појавити у односу из осигурања.

Дакле, као што се види у односу из осигурања, односно из уговора о осигурању може се појавити већи број лица. Међутим, у погледу обавеза према осигуравачу, кључно место заузима уговарач осигурања, односно осигураник. Уговарач осигурања има обавезу обавештавања уговарача осигурања о ризицима који прете предмету осигурања (имовини или лицу), он је дужан да плаћа премију и да предузима све потребне мере кад наступи осигурани случај.⁷

Иначе, посао осигурања, па самим тим и уговор о осигурању заузима посебно место у услужним пословима. Уредбом о класификацији делатности,⁸ услуге осигурања сврстане су у Сектор К - Финансијске делатности и делатност осигурања. Даљим разврставањем делатности по областима, гранама и групама, услуге осигурања разврстане су у две основне групе послова. Једно су послови тзв. директног осигурања (у које спадају осигурање и реосигурање) које обављају друштва за осигурање и реосигурање. Друго су послови, односно помоћне услуге у осигурању, које обављају посредници и заступници у осигурању, односно друга правна лица која су за то добила дозволу Народне банке Србије.

Разматрање обавеза уговарача осигурања, односно осигураника су од изузетног значаја не само за привредне субјекте, већ за сваког ко жели да осигурањем заштити себе и своју имовину. Из тих разлога у овом раду ћемо се детаљно бавити обавезама уговарача осигурања имајући у виду савремена законска решења и аутономне изворе права који уређују ово питање.

Ради лакшег праћења, све обавезе уговарача осигурања, односно осигураника, као уосталом и обавезе осигуравача могу се према времену настанка разврстати на обавезе у моменту закључивања уговора, обавезе током трајања уговора и обавезе када наступи осигурани случај.

⁵ Шулејић, П., *Осигурање од грађанске одговорности*, Београд, 1967, стр. 71.

⁶ Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, са изменама у бр. 38/85, 46/85, 57/89, и Службени лист СРЈ, бр. 31/9, 22/99, 23/99, 35/99, 44/99.

⁷ Витез, М., *Појам и правна природа уговора о осигурању*, Правни живот, бр. 11/08.

⁸ Службени лист СРЈ, бр. 54/2010.

2. Обавезе у моменту закључивања уговора

1. *Обавеза пријављивања околности од значаја за процену ризика.*- Приликом закључивања уговора о осигурању уговарач осигурања је дужан да обавести осигуравача о свим околностима које су од значаја за оцену ризика. Будући да уговарач осигурања најбоље познаје чињенице од значаја за процену тежине ризика, ова обавеза уговарача осигурања постоји у прописима о осигурању свих земаља.⁹ Конкретно, уговарач осигурања, односно осигураник је обавезан да осигуравачу пријави ризик који прети предмету који се осигурава.¹⁰ Ова обавеза предвиђена је и нашим ЗОО (чл. 907). Ова обавеза уговарача осигурања, односно осигураника изузетно је значајна за осигуравача из више разлога: прво може се десити да осигуравач не би закључио уговор о осигурању ако предмету, односно лицу које се осигурава прети висок ризик. Друго, од степена ризика зависи и висина премије, па се на основу тога она и одређује.¹¹

Ради лакшег закључивања уговора о осигурању, односно ради лакшег доказа да је уговарач осигурања обавестио осигуравача о чињеницама значајним за процену ризика у пракси се користе упитници које унапред припремају осигуравачи. У таквом случају сматра се да је уговарач осигурања, односно осигураник уредно испунио ову своју обавезу ако је тачно одговорио на постављена питања у упитнику.¹² Међутим, у складу са начелом савесности и поштења, уговарач осигурања, односно осигураник је дужан да обавести осигуравача и о околностима о којима не постоји питање у упитнику, ако зна да су то такве околности које могу утицати на одлуку осигуравача.¹³

Строго посматрано, може се закључити да ово и није обавеза из уговора о осигурању, јер постоји пре закључења уговора. Ипак она се заснива на закону, обичајима и судској пракси.¹⁴

Последице неиспуњења ове обавезе од стране уговарача осигурања, односно осигураника прописане су законом и у том случају су могуће различите ситуације, у зависности да ли су му те околности биле познате или не. С друге стране, и понашање осигуравача је значајно. На пример, неке околности које су опште познате а које нису могле остати непознате осигуравачу, уговарач осигурања, односно осигураник му не мора саопштавати. Ипак ако уговарач осигурања, односно осигураник није уредно испунио ову своју обавезу могуће су две ситуације.

⁹ Шулејић, П., *Право осигурања*, Београд, 2005, стр. 224.

¹⁰ Стојиљковић, В., *Обавеза осигураника на пријављивање околности значајних за процену ризика*, Правни живот, бр. 11/95, стр. 489.

¹¹ Шулејић, П., *Могућност покривања ризика изван традиционалних метода осигурања*, Правни живот, бр. 11/96, стр. 488.

¹² George, R., *Principles of Risk Management and Insurance*, Addison Wesley, 2002, стр. 46.

¹³ Пилаш, А., *Ризик у привреди и осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 6/1969, стр. 38.

¹⁴ Јовановић, В., *Модерно схватање осигурања и уговор о осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 7/1963, стр. 87.

Ако је уговарач осигурања, односно осигураник ненамерно пријавио нетачан ризик или је пропустио да о ризику да тачне податке, осигуравач у том случају има две могућности: да у року од месец дана од дана сазнања за нетачност или непотпуност пријаве изјави да раскида уговор о осигурању или да тражи модификацију уговора у смислу повећања премије сразмерно већем ризику.¹⁵ Ако уговарач осигурања, односно осигураник не прихвати предлог осигуравача о повећању премије сразмерно ризику, уговор о осигурању се раскида (чл. 909, ст. 1 ЗОО).

Ако се осигурани случај догодио пре него што је утврђена нетачност или непотпуност пријаве ризика накнада из осигурања се смањује сразмерно плаћеној премији и премије коју је требало платити према стварном ризику (чл. 909, ст. 4 ЗОО). Међутим, ако су праве околности биле такве да није било могуће извршити осигурање, осигуравач неће дуговати никакву накнаду.¹⁶

Уколико је уговарач осигурања, односно осигураник знао, или је према околностима случаја морао знати, за одређене чињенице па их је прикрио то даје право осигуравачу да тражи поништење уговора о осигурању (чл. 908, ст. 1 ЗОО). Осигуравач може тражити од суда да поништи уговор и када је нетачност обавештења о ризику утврђена тек после наступања осигураног случаја. У овој ситуацији осигуравач има право да задржи наплаћену премију, а ако премија још није плаћена, има право да захтева плаћање премије за текући период осигурања (чл. 908, ст. 2 ЗОО). У том случају, ако се осигурани случај већ догодио, а осигуравач је већ измирио своју обавезу, има право на повраћај од осигураника, а има право и да задржи примљену премију за цео период покрића. Он се међутим може одлучити и да не захтева повраћај извршене исплате, већ да му уговарач осигурања, односно осигураник исплати повећану премију сразмерно ризику. У сваком случају осигуравач право на поништење уговора, или повећање премије, губи ако га не искористи у року од три месеца од дана сазнања за нетачно пријављивање ризика (чл. 908, ст. 3 ЗОО).

Осигуравач се не може позивати на нетачност пријаве података од значаја за процену ризика или на прећуткивање истих ако су му у часу закључивања уговора биле познате, или су му морале бити познате те околности (чл. 911, ст. 1 ЗОО).

Уговарач осигурања је дужан да омогући осигуравачу да се увери да ли су тачно пријављене околности од значаја за процену ризика.¹⁷ Уколико је осигуравач искористио ово право и сам проценио степен ризика, треба сматрати да је знао за све околности које су од значаја за доношење одлуке о закључивању уговора о осигурању.¹⁸

¹⁵ Миладиновић, З., *Ризик као...*, стр. 266.

¹⁶ Шулејић, П., *Могућност покривања ризика изван традиционалних метода осигурања*, стр. 488.

¹⁷ Николић, Н., *Обавезе уговарача осигурања при закључивању уговора о осигурању*, ОИП, бр. 7-8/83, стр. 123.

¹⁸ Миладиновић, З., *Ризик као ...*, стр. 276.

Посебна правила примењују се код осигурања живота. Уколико осигурано лице не испуњава услове за осигурање у погледу година, или је душевно болесно, уговор се увек поништава. Уколико то није случај, уговор остаје на снази уз смањење суме осигурања.¹⁹

2. *Обавеза плаћања премије осигурања.* - Будући да се премија осигурања по правилу плаћа на почетку периода на који се осигурање односи, плаћање премије осигурања је друга најзначајнија обавеза уговарача осигурања, односно осигураника у моменту закључивања уговора о осигурању. То је прописано чл. 912, ст. 2 ЗОО, према коме се «премија плаћа у уговореним роковима, а ако треба да се плати одједном, плаћа се приликом закључивања уговора.» До плаћања прве премије може, дакле, доћи већ у моменту закључивања уговора о осигурању, или у врло кратком року након закључења уговора. То ће скоро увек бити случај када су у питању мањи износи премије. Правило је у осигурању да се почетак дејства осигурања везује за уплату прве премије осигурања, али је могуће да уговорне стране предвиде да је плаћање премије реална форма уговора.²⁰ Из тог разлога се прави разлика између значаја плаћања премије као момента закључивања уговора о осигурању (реална форма) и као елемента за одређивање почетка дејства осигурања.²¹ Уколико је уговором предвиђено да се премија осигурања плати након закључивања уговора о осигурању, премија се плаћа приликом уручења полисе осигурања или друге исправе о осигурању. Неиспуњење ове обавезе за уговарача осигурања, односно осигураника може имати последицу као да није закључен уговор о осигурању.²²

3. Обавезе у току трајања уговора о осигурању

1. *Обавеза плаћања премије осигурања.* - Уговор о осигурању је уговор са трајним извршењем обавеза. Из те особине уговора о осигурању, за уговарача осигурања, односно осигураника произилазе обавезе и током трајања уговора о осигурању. Једна од тих обавеза је да уговарач осигурања, односно осигураник настави са редовним плаћањем премије. Према ЗОО премију осигурања дужно је да плати лице које је са осигуравачем закључило уговор о осигурању, дакле уговарач осигурања. Међутим осигуравач је дужан да прими исплату премије од сваког лица које има интерес да она буде плаћена (чл. 912, ст. 1 ЗОО).

Висина премије одређује се уговором о осигурању, и то према тарифама осигуравача. Данас сви осигуравачи имају своје тарифе премија којима је одређена висина премије у апсолутном износу или у премијским стопама, у

¹⁹ Шулејић, П., *Правичност и интереси у расподели ризика ризика путем осигурања*, Правни живот, бр. 11-12/94, стр. 2218.

²⁰ Јанковец, И., *Обавеза на плаћање премије осигурања*, *Анали*, бр. 5-6/72, стр. 77.

²¹ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 228.

²² Филиповић, А., *Право осигурања*, Београд, 2004, стр. 443.

зависности од околности које су од значаја за оцену ризика.²³ Треба међутим истаћи да су тарифе премија само ценовник услуга осигураваача, а битан елемент уговора о осигурању је онај износ или стопа премије који су означени у полиси осигурања.²⁴ Зато, ако је уговор о осигурању закључен и премија уговорена према расположивим подацима који су осигураваачу били познати о тежини ризика, уговараач осигурања се касније не може позивати на то да су осигуране ствари погрешно разврстане у једну категорију опасности уместо у другу, и да је погрешно примењена тарифа.²⁵

Могуће је да се уговором о осигурању предвиди плаћање премија у одређеним временским интервалима. Таква могућност у пракси се предвиђа по правилу када су у питању осигурања која изискују плаћање премије у већим износима.²⁶ У таквим ситуацијама, уобичајено је да се плаћање врши у одређеним временским интервалима (тримесечно, шестомесечно или годишње). Ту могућност предвиђа ЗОО у чл. 912, ст. 2. Међутим, ако уговором о осигурању није предвиђено да се премија плаћа у одређеним временским интервалима, уговараач осигурања је дужан да премију плати одједном и то у време закључивања уговора о осигурању (чл. 912, ст. 2 ЗОО). Поставља се питање какве су последице неплаћања премије у уговореном року. Одговор на ово питање зависи од тога како је уговорена доспелост премије за плаћање.²⁷ Ако је уговараач осигурања преузео обавезу да ће премију платити приликом закључења уговора о осигурању, осигуравајуће покриће не дејствује све док он не испуни ту обавезу. То значи да штете које су се догодиле после закључења уговора о осигурању, али пре него што је премија плаћена, осигураваач није у обавези да исплати. Међутим, чак и када је премија плаћена, обавеза осигураваача почиње тек наредног дана од дана уплате премије. То значи да на сам дан закључења уговора о осигурању, чак и ако је тог дана плаћена премија, осигуравајуће покриће не дејствује осим ако је друкчије изричито уговорено. То је изричито предвиђено одредбом чл. 913, ст. 1 ЗОО. Ово правило је значајно за оне ситуације када се осигурање обезбеђује први пут, односно када се први пут закључује уговор о осигурању. Међутим, када се осигурање обнавља, овај

²³ Лабудовић Ј., *Појам, елементи и расподела премије као цене осигурања*, Зборник радова: Слободе и права човека и грађанина у концепту новог законодавства Републике Србије, књ. 3. Крагујевац, 2004, стр. 339-369.

²⁴ Миладиновић, З., *Премија као елемент осигурања и битан елемент уговора о осигурању*, Зборник радова: XXI век - век услуга и Услужног права, књ. 9, Крагујевац, 2018, стр. 49.

²⁵ Пресуда врховног привредног суда, Сл. 2149/79 од 6. 09. 1971, Зборник судске праксе бр. 5-6/72, стр. 425.

²⁶ Лабудовић Ј., *Премија осигурања*, Ревизија за право осигурања, бр. 3/2010, стр. 343.

²⁷ Рајичић, Б., *Обавезе осигурачника из уговора о осигурању имовине*, Правни живот, бр. 11-12/93, стр. 1572.

проблем не постоји, јер на сам дан закључења новог уговора о осигурању дејствује осигуравајуће покриће из ранијег уговора о осигурању.²⁸

У случају када је уговорено да ће премија осигурања бити плаћена после закључења уговора о осигурању, осигуравач је пристао да осигуравајуће покриће дејствује и пре него што му је плаћена премија. Према условима осигурања имовине већине осигуравајућих компанија, у таквим случајевима уговор о осигурању производи правно дејство по истеку 24-тог часа дана који је у полиси означен као дан почетка трајања осигурања (чл. 15. Општих услова осигурања имовине и лица Дунав осигурања).

Ако уговарач осигурања не плати премију у уговорено време, осигуравач има право да раскине уговор о осигурању. Међутим, и тада осигуравач не раскида уговор по аутоматизму, већ је потребно да обавести уговарача осигурања да је премија доспела и да га позове да премију плати, остављајући му при том накнадни рок од најмање тридесет дана за плаћање премије. Тек ако ни у накнадном року уговарач осигурања не плати доспелу премију, уговор о осигурању се раскида (чл. 913, ст. 3 ЗОО).

Према нашем ЗОО за разлику од многих страних закона, уговор о осигурању не престаје да дејствује аутоматски, чим уговарач осигурања није платио премију која доспева после закључивања уговора о осигурању. Уговор престаје по самом закону тек ако доспела премија не буде плаћена у року од годину дана од доспелости (чл. 913, ст. 4 ЗОО). На први поглед овакво законско решење могло би се сматрати као неправично са аспекта осигуравача. Међутим, према судској пракси осигуравачу у том случају припада право на премију до момента престанка уговора о осигурању, дакле највише за годину дана.²⁹ Овакво схватање је сасвим исправно будући да је осигуравач за читаво то време носио ризик обухваћен уговором о осигурању.

Независно од права на раскид уговора, осигуравач има право да судским путем захтева плаћање премије. Ако се међутим у току периода од подношења тужбе за раскид уговора до доношења судске пресуде којом се уговор о осигурању раскида, догоди осигурани случај, осигуравач је дужан да накнади штету.³⁰

Сматра се да је у том случају осигуравач такође носио ризик и да је желео да се дејство уговора одржи без обзира на то што премија није плаћена.³¹ Ако осигуравач није раскинуо уговор о осигурању због неплаћања премије, нити је

²⁸ Љубојевић, М., *Премија код имовинског осигурања*, Осигурање и привреда, бр. 7-8/1964, стр. 224.

²⁹ Решење Врховног суда БиХ, Пж. 134/86 од 13. 06. 1986, Привредно правни приручник, бр. 3/87, стр. 57.

³⁰ Решење Врховног суда Хрватске, Гж. 3439/76 од 14. 01. 1977, Привредно правни приручник, бр. 4/78, стр. 67.

³¹ Јанковец, И., *Уговори у привреди*, стр. 562.

уложио уговарача осигурања за неплаћену премију, а догодио се осигурани случај, он може извршити пребијање накнаде из осигурања са износом неплаћене премије.

У сваком случају, у случају кашњења са плаћањем премије осигурања, осигуравач има право на затезну камату и то према општим правилима о доцњи при извршењу новчаних обавеза.³²

Напред изнета правила не важе за случај када није плаћена премија осигурања живота (чл. 913, ст. 5 ЗОО). Код уговора о осигурању живота ако је премија осигурања плаћена за три и више година, осигуравач нема право на раскид уговора због неплаћања премије, а не може захтевати наплату премије осигурања ни судским путем. У том случају, последица неплаћања премије је смањење осигуране суме сразмерно уплаћеним премијама (чл. 945, ст. 2 ЗОО). Ово правило предвиђено је из разлога што осигурање живота има карактер штедне, па се не може дозволити да штедиша који је прекинуо да уплаћује улоге на штедњу изгуби уштеђени новац.³³

2. *Обавеза обавештавања осигуравача о променама ризика.* - У току трајања уговора о осигурању, ризик који је обухваћен осигурањем може се променити. Промена се може односити на повећање или на смањење ризика. Те околности у знатној мери утичу на обавезе и једне и друге уговорне стране. Уговарач осигурања је у обавези да настале промене пријави осигуравачу. Међутим, обавеза уговарача осигурања, односно осигураника да пријави настале промене у погледу ризика обухваћеног осигурањем постоји само у оним случајевима када су промене од значаја за оцену ризика.³⁴ Другим речима, незнатне и уобичајене промене ризика не обавезују уговарача осигурања³⁵ (на пример, редовно старење осигураног лица, што је познато осигуравачу). Када је у питању осигурање имовине, уговарач осигурања је дужан да обавести осигуравача о свакој промени околности која може бити од значаја за оцену ризика, а када је у питању осигурање лица, онда само ако је ризик повећан због тога што је осигурано лице променило занимање (чл. 914, ст. 1 ЗОО). Промене ризика некада могу бити и у правцу његовог смањења. Зато се прави разлика у обавези уговарача осигурања да пријави промену ризика када се он повећао и његово право да промену пријави када се ризик смањило.³⁶ Последице једне и друге промене су различите.

Уколико је дошло до промене ризика у смислу да се ризик повећао, обавеза је уговарача осигурања, односно осигураника да без одлагања обавести осигуравача, а најкасније у року од 14 дана (чл. 914, ст. 2 ЗОО). Повећање ризика након закључења уговора о осигурању производи одређене последице, тако да осигуравач може да поступи на неколико начина: Ако је повећање ризика толико да осигуравач не би закључио уговор о осигурању да је такав ризик постојао у

³² Јанковец, И., *Правни аспекти новчаних обавеза*, Београд, 2003, стр. 41.

³³ Јанковец, И., *Уговори у привреди*, стр. 562.

³⁴ Маровић, Б. Авдаловић, В., *Осигурање и управљање ризиком*, Суботица, 2003, стр. 49.

³⁵ Стојиљковић, В., *нав. чланак*, стр. 493.

³⁶ Миладиновић, З., *Ризик као ...*, стр. 267.

време закључења уговора, он може да раскине уговор о осигурању (чл. 914, ст. 3 ЗОО). Ако је повећање толико да би осигуравач закључио уговор само уз повећану премију, он може да предложи осигуранику повећање премије сразмерно повећаном ризику. Уколико осигураник не прихвати повећање премије, уговор се раскида по самом закону (чл. 914, ст. 4 и 5 ЗОО).

Ово право осигуравач може да користи у року од месец дана од дана сазнања за промену ризика. Уколико у том року не искористи једну од наведених могућности уговор остаје на снази (чл. 914, ст. 6 ЗОО).

Постоји могућност да се осигурани случај догоди пре него што је осигуравач био о томе обавештен. У таквом случају прави се разлика између тога да ли је уговарач осигурања крив или није крив за необавештавање осигуравача о промени ризика. Уколико уговарач осигурања није обавестио осигуравача о повећању ризика, али ризик није повећан неким његовим поступком, нити је уговарач осигурања знао нити је морао знати за повећање ризика, неће наступити никакве последице по уговарача осигурања. У том случају уговарач осигурања има право на пуну накнаду из осигурања. Ово због тога што је и приликом закључивања уговора о осигурању уговарач осигурања био дужан да обавести осигуравача само о оним околностима које су му познате и које су од значаја за оцену ризика. Међутим, уколико је уговарач осигурања крив зато што није обавестио осигуравача о повећању ризика, а догодио се осигурани случај, накнада се смањује у сразмери између плаћене премије и премије коју је требало платити према повећаном ризику (чл. 915 ЗОО).

Ако до промене ризика дође у смислу да се исти смањи после закључења уговора о осигурању, уговарач осигурања уз обавештење о насталој промени има право да захтева да се смањи и стопа премије сразмерно смањеном ризику, и то од дана када је о смањењу ризика обавестио осигуравача (чл. 916 ЗОО). Смањење ризика постоји на пример када је закључен уговор о осигурању од одговорности за штете од моторних возила, када је приликом закључења уговора уговарач осигурања обавестио осигуравача да ће возило користити као такси возило, па је у складу са тим ризиком и одређена премија, али се у току трајања осигурања уговарач осигурања одлучи да возило више не користи за такси превоз већ само за личну употребу.

3. Обавеза на спречавање наступања осигураног случаја. - Сама чињеница да је уговарач осигурања закључио уговор о осигурању и да ће последице насталог осигураног случаја сносити осигуравач, не даје право уговарачу осигурања, односно осигуранику да се понаша са мањом пажњом него да уговор није закључен.³⁷ Законска је обавеза уговарача осигурања, односно осигураника да предузима све мере како не би дошло до наступања осигураног случаја. У том смислу ЗОО (чл. 926, ст. 1) предвиђа да је осигураник дужан да предузме “прописане, уговорене и све остале мере потребне да се спречи наступање

³⁷ Пуховски, Б., *Превентива у осигурању*, Осигурање и привреда, бр. 1-2/64, стр. 122.

осигураног случаја, а ако осигурани случај наступи, дужан је да предузме све што је у његовој моћи да се ограничи његове штетне последице».

Немогуће би било макар и у најгрубљим цртама набројати које је то радње уговарач осигурања, односно осигураник дужан да предузима у извршавању ове своје обавезе, јер то зависи од разних околности, као што је врста осигурања и околности конкретног случаја.³⁸ Уговарач осигурања, поред обавезе на предузимање потребних мера да не дође до осигураног случаја, односно на предузимање потребних мера да штетне последице буду што мање, уколико се догоди осигурани случај има и мотива за то будући да је осигуравач дужан да накнади све трошкове које је уговарач осигурања имао у циљу смањења штетних последица услед настанка осигураног случаја (чл. 926, ст. 2 ЗОО). Осигуравач је дужан да накнади само трошкове у вези са предузимањем потребних мера ради отклањања непосредне опасности наступања осигураног случаја, док трошкове у вези са мерама које је уговарач осигурања дужан да предузима за време трајања осигурања док је опасност наступања осигураног случаја чисто апстрактна, осигуравач није дужан да накнади.³⁹

Осигуравач је дужан да накнади само трошкове који су учињени разумно. То значи да трошкови који се чине да би штетне последице услед наступања осигураног случаја биле мање, треба да буду мањи од штете за коју се може претпоставити да би настала наступањем осигураног случаја када мере спасавања не би биле предузете. Такође, осигуравач је дужан да накнади и оне разумне трошкове које је уговарач осигурања имао у покушају да спречи штетне последице наступелог осигураног случаја које су остале без успеха.

Право на накнаду из осигурања за трошкове спасавања има не само уговарач осигурања, односно осигураник, већ и треће лице, ако је треће лице покушало да спречи повећање штете. Обавеза осигуравача на накнаду трошкова не односи се само на оне трошкове које су учинила лица чији је задатак да пружају помоћ кад наступи осигурани случај. То су на пример трошкови ватрогасних служби у гашењу пожара на имовини која је обухваћена осигурањем.

Ако уговарач не изврши обавезу спречавања наступања осигураног случаја и спасавања када осигурани случај наступи, па је услед тога штета која је проузрокована наступањем осигураног случаја повећана, осигуравач није дужан накнадити тај део штете (чл. 926, ст. 2 ЗОО). У нашем праву, уговором о осигурању не може се предвидети да ће уговарач осигурања у таквом случају изгубити право на накнаду из осигурања. Обавеза осигуравача да исплати накнаду из осигурања смањује се само ако нема оправдања за пропуштање уговарача осигурања да предузме мере за спречавање осигураног случаја и спасавање. Потребно је дакле да је уговарач осигурања крив јер није предузео

³⁸ Маровић, Б. Жарковић, Н., *Превентива - основна претпоставка успешног управљања ризицима*, Привредни инжењеринг, бр. 2/94, стр. 343.

³⁹ Огризовић, Д., *Risk management (управљање ризиком) идентификација ризика - израда шеме организације предузећа*, Привредно правни приручник, бр. 6/90, стр. 29.

потребне радње. Поред тога, ова санкција ће погодити уговарача осигурања ако постоји узрочна веза између његовог пропуста да предузима потребне превентивне мере или мере спасавања и наступања штете. Примера ради, у једном случају суд је пресудио да је осигуравач дужан да накнади вредност робе која је изгорела у пожару за време превоза камионом, мада је превозилац пропустио да предузме потребне мере заштите од пожара, односно да снабде камион противпожарним апаратом. Суд је стао на становиште да се пожар не би могао угасити ни са више ватрогасних апарата који редовно треба да се налазе у камиону за превоз робе.⁴⁰

4. Обавезе кад наступи осигурани случај

Две су кључне обавезе уговарача осигурања, односно осигураника када се догоди осигурани случај: да обавести о томе осигуравача и да предузме мере да последице насталог осигураног случаја буду што мање⁴¹ (да предузме мере спасавања).

1. *Обавеза обавештавања о насталом осигураном случају.*- Обавеза обавештавања осигуравача о насталом осигураном случају законска је обавеза уговарача осигурања, односно осигураника. Та обавеза уговарача осигурања, односно осигураника предвиђена је одредбом чл. 917. ЗОО којом је прописан и рок у коме он то треба да учини, али и последице пропуштања те обавезе. Тако је, према чл. 917. ст. 1 ЗОО, уговарач осигурања, односно осигураник дужан да без одлагања обавести осигуравача о насталом осигураном случају а најдаље у року од три дана, осим ако је у питању осигурање живота. Због природе последица које могу настати по осигурано лице, посебно ако је осигураник истовремено и лице осигурано од последица несрећног случаја, општим условима осигурања од последица несрећног случаја предвиђа се знатно дужи рок у оквиру кога осигуравач треба да буде обавештен. Тај рок је прилично еластично одређен у смислу да се каже да је осигураник дужан да осигуравача обавести чим му његово здравствено стање то допушта али најкасније у року од годину дана. Разлог овако дугог рока треба видети у чињеници да је осигуранику на првом месту у интересу да предузме мере лечења.

Поред обавезе пријављивања саме чињенице наступања осигураног случаја уговором о осигурању редовно се предвиђа и обавеза обавештавања осигуравача о низу околности које се непосредно односе на осигурани случај, као што су достављање потребних докумената, пружање потребних информација, обезбеђење разних доказа и сл.

Пријава настанка осигураног случаја подноси се осигуравачу или његовом заступнику. У извесним случајевима међутим, уговарач осигурања, односно

⁴⁰ Пресуда Савезног суда, Гзс. 51/74 од 21. 01. 1975, Збирка судских одлука, књига друга, свеска прва, 1977, одлука бр. 60.

⁴¹ Рајичић, Б., *Обавезе осигураника...*, стр. 1573.

осигураник је дужан да поред осигуравача обавести и надлежни државни орган. То су случајеви у којима је, према одговарајућим прописима, свако лице дужно да пријави догађај надлежном органу, а то је нарочито онда када је штета настала услед пожара, експлозије, крађе, разбојништва, саобраћајне незгоде и сл.⁴²

Садржај пријаве насталог осигураног случаја одређен је условима осигурања, а поред тога питања на која уговорач осигурања у том случају треба да одговори налазе се на посебном обрасцу који унапред сачињавају осигуравачи.

Последице непријављивања насталог осигураног случаја су обавеза накнаде штете коју осигуравач због тога може претрпети (чл. 917, ст. 2 ЗОО). У сваком случају у нашем праву неиспуњење обавезе пријављивања насталог осигураног случаја не може имати за последицу губитак права из осигурања. Према чл. 918. ЗОО одредбе уговора о осигурању којима се предвиђа губитак права из осигурања ништаве су. Ово становиште преовладава и у упоредном праву.⁴³ Поред права на накнаду штете осигуравачу због тога што га није обавестио о насталом осигураном случају, уговорач неиспуњењем ове обавезе може претрпети и штету која се огледа у праву осигуравача да му умањи износ накнаде који би дуговао да је пријава учињена на време. Да би ова санкција била примењена, потребно је да на страни уговорача осигурања, односно осигураника постоји кривица.

У неким правима (према швајцарском закону о осигурању, на пример) се ипак изузетно допушта санкција губитка права из осигурања у случају када уговорач осигурања намерно пропусти да обавести осигуравача о наступелом осигураном случају и то у циљу да би се осигуравач спречио да на време утврди околности под којима је настао осигурани случај.⁴⁴ Према Италијанском грађанском закону (чл. 1913) осигуравач нема право да захтева испуњење обавезе уговорача осигурања о обавештавању о насталом осигураном случају ако је о томе био обавештен на други начин.⁴⁵

2. *Обавеза предузимања мера у циљу смањења штете.*- Када се осигурани случај догоди, обавеза је уговорача осигурања, односно осигураника да предузме све што је у његовој моћи да се ограничи његове штетне последице. Та обавеза уговорача осигурања, односно осигураника предвиђена је условима осигурања а предвиђа је и ЗОО у чл. 926, ст. 1, у коме се каже да је осигураник дужан да предузме „све прописане, уговорене и све остале мере потребне да спречи наступање осигураног случаја, а ако осигурани случај наступи, дужан је предузети све што је у његовој моћи да се ограничи његове штетне последице.“ Иако на први поглед изгледа да су интереси уговорних страна из уговора о осигурању супротни, то није случај будући да уговорач осигурања закључује уговор не да

⁴² Шулејић, П., *Осигурање од грађанске...*, стр. 71.

⁴³ Шулејић, П., *Право осигурања*, стр. 240.

⁴⁴ Јанковец, И., *Обавезно осигурање за штете од моторних возила*, Београд, 1985, стр. 19.

⁴⁵ *Исто*.

би се осигурани случај догодио па да он наплати штету, већ је и његов интерес да се осигурани случај не догоди, а ако се ипак догоди да му у том случају буде штета накнађена.

Иако се ова обавеза уговарача осигурања односи углавном на имовинска осигурања, она такође постоји и код осигурања од одговорности и осигурања од несрећног случаја.

Приликом предузимања ових мера постоји потреба тесне сарадње осигуравача и уговарача осигурања. Зато се у условима осигурања често предвиђа обавеза уговарача осигурања, односно осигураника да се придржава упутстава осигуравача или његовог представника.⁴⁶ То не подразумева да је уговарач осигурања дужан да се обрати осигуравачу за упутства, али је у интересу уговарача осигурања, односно осигураника да прибави сагласност осигуравача у погледу појединих мера које намерава да предузме, јер то може бити од утицаја на касније сношење трошкова предузетих мера ако исте прелазе разумну меру.

Испуњење ове обавезе уговарача осигурања оцењује се према субјективним мерилима у односу на уговарача осигурања, односно осигураника. То произилази из формулације чл. 926, ст. 1 према којој је уговарач осигурања дужан да предузме све оне мере које су у његовој могућности, а не све оне мере које су у датом случају стварно потребне.

Санкције за неиспуњење ове обавезе прописане су чл. 926, ст. 4 ЗОО и оне се састоје у праву осигуравача да смањи накнаду штете за онолико колико је настала штета због неиспуњења ове обавезе од стране уговарача осигурања, односно осигураника. То значи да ће уговарач осигурања, односно осигураник сносити онај део штете који представља разлику између штете која је настала у моменту наступања осигураног случаја и коначне штете, а која је настала као последица неадекватног реаговања уговарача осигурања, односно осигураника. Да би дошло до примене ове санкције потребно је да су испуњени следећи услови: да је пропуштањем осигураника настала штета за осигурача, да на страни осигураника постоји кривица и да постоји узрочна веза између кривице и штете.

5. Закључак

Обавезе уговарача осигурања, односно осигураника прописане су законом и условима осигуравајућих друштава, ближе се дефинишу уговором о осигурању, а неке установљава и судска пракса. Основна обавеза уговарача осигурања, односно осигураника пре закључивања уговора, односно у моменту преговарања за закључивање уговора јесте да осигуравача обавести о ризику којим је изложен предмет осигурања, било да је у питању осигурање имовине или осигурање лица. Неиспуњење ове обавезе, односно прикривање чињеница које су од значаја за одлуку осигуравача да прими у осигурање предмет или лице а да не зна све

⁴⁶ *Општи услови за осигурање имовине Компаније Дунав осигурање.*

околности у погледу ризика може имати озбиљне последице по уговарача осигурања, односно осигураника.

Када је реч о обавезама уговарача осигурања, односно осигураника након закључивања уговора о осигурању, оне су јасно прописане законом и условима осигурања и исте се протежу током читавог периода трајања уговора о осигурању. Током трајања осигурања уговарач осигурања, односно осигураник је обавезан не само да плаћа уговорену премију већ и да предузима превентивне радње да до осигураног случаја не дође. Другим речима, сама чињеница да је одређена имовина или лице осигурано од одређених ризика не даје право уговарачу осигурања да се пасивно понаша, тј. да цело терет ризика пребаца на осигуравача. Непредузимање потребних мера да до осигураног случаја не дође, односно непредузимање потребних мера када се осигурани случај догоди може имати штетне последице по уговарача осигурања које иду дотле да у одређеним случајевима може бити дужан и на накнаду штете осигуравачу коју је овај претрпео услед пропуста уговарача осигурања, односно осигураника.

*Zoran Miladinović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

THE RESPONSIBILITIES OF THE INSURED IN AN INSURANCE CONTRACT

Summary

An insurance contract is one of rare contracts in which the contracting parties have certain obligations even before they sign an insurance contract. Both the insurer and the insured have certain responsibilities before signing the contract, during the term of the contract and when the insured accident occurs. As for the responsibilities of the client, that is, the insured, besides the obligation to pay the insurance premium, his key responsibility is to inform the insurer on all the risks related to the insurance policy.

The insurer will decide whether he will sign an insurance policy on the basis of the risk involved. The responsibility of the insurer to disclose all relevant information prior to signing the insurance contract is based on law, customs and court practice. Although this requirement is imposed on all the clients, there are certain differences depending on the types of insurance, particularly in the area of sanctions foreseen for not complying with it.

Also, throughout the life of the policy, the insurer is required to act in line with good commercial practices treating the insured object with due attention and not being careless because of the fact the object is covered by the insurance policy. Client's failure to comply with these legal requirements and the provisions of insurance contract may result in terminating certain obligations of the insurer agreed in the contract.

Key words: *insurance, the insurer, the insured, insurance contract, damage, compensation.*

Литература

- Витез, М., *Појам и правна природа уговора о осигурању*, Правни живот, бр. 11/08.
George, R., *Principles of Risk Management and Insurance*, Addison Wesley, 2002.
Јанковец, И., *Правни аспекти новчаних обавеза*, Београд, 2003.
Јанковец, И., *Уговори у привреди*, Београд, 1987.
Јанковец, И., *Обавезно осигурање за штете од моторних возила*, Београд, 1985.
Јанковец, И., *Обавеза на плаћање премије осигурања*, *Анали*, бр. 5-6/72.
Јовановић, В., *Модерно схватање осигурања и уговор о осигурању*, *Осигурање и привреда*, бр. 7-7/1963.
Лабудовић, Ј., *Појам, елементи и расподела премије као цене осигурања*, *Зборник радова: Слободе и права човека и грађанина у концепту новог законодавства Републике Србије*, књ. 3, Крагујевац, 2004.
Лабудовић, Ј., *Премија осигурања*, *Ревизија за право осигурања*, бр. 3/2010.
Љубојевић, М., *Премија код имовинског осигурања*, *Осигурање и привреда*, бр. 7-8/1964.
Рајичић, Б., *Обавезе осигураника из уговора о осигурању имовине*, *Правни живот*, бр. 11-12/93.
Маровић, Б., Авдаловић, В., *Осигурање и управљање ризиком*, Суботица, 2003.
Маровић, Б., Жарковић, Н., *Превентива-основна претпоставка успешног управљања ризицима*, *Привредни инжењеринг*, бр. 2/94.
Миладиновић, З., *Ризик као елемент осигурања*, *Зборник радова: Савремени правни промет и услуге*, Крагујевац, 2018.
Миладиновић, З., *Премија као елемент осигурања и битан елемент уговора о осигурању*, *Зборник радова: XXI век- век услуга и Услужног права*, књ. 9, Крагујевац, 2018.
Николић, Н., *Обавезе уговарача осигурања при закључивању уговора о осигурању*, ОИП, 7-8/83.
Огризовић, Д., *Risk management (управљање ризиком) идентификација ризика - израда шеме организације предузећа*, *Привредно правни приручник*, бр. 6/90.
Пилаш, А., *Ризик у привреди и осигурању*, *Осигурање и привреда*, бр. 6/1969.
Пуховски, Б., *Превентива у осигурању*, *Осигурање и привреда*, бр. 1-2/64.
Стојиљковић, В., *Обавеза осигураника на пријављивање околности значајних за процену ризика*, *Правни живот*, бр. 11/9.

Зборник радова „Слобода пружања услуга и правна сигурност”,
Крагујевац, 2019.

- Филиповић, А., *Право осигурања*, Београд, 2004.
Шулејић, П., *Право осигурања*, Београд, 2005.
Шулејић, П., *Правичност и интереси у расподели ризика путем осигурања*, Правни живот, бр. 11-12/94.
Шулејић, П., *Осигурање од грађанске одговорности*, Београд, 1967.

Закони

- Службени лист СФРЈ, бр. 29/78, са изменама у бр. 38/85, 46/85, 57/89, и Службени лист СРЈ, бр. 31/9, 22/99, 23/99, 35/99, 44/99.
Закон о осигурању из 2014, Службени гласник Републике Србије, бр. 139/2014.
Закон о осигурању из 2004, Службени гласник Републике Србије, бр. 55/04.
Закону о осигурању имовине и лица, Службени лист СРЈ, бр. 30/96.
Законом о основама система осигурања имовине и лица из 1976. године, Службени лист СФРЈ, бр. 24/76.
Законом о осигурању и осигуравајућим организацијама из 1967. године, Службени лист СФРЈ, бр. 11/68.
Закону о осигурању из 1961. године, Службени лист ФНРЈ, бр. 7/61.
Уредба о класификацији делатности, Службени лист СРЈ, број 54/2010.
Општи услови осигурања имовине Компаније Дунав осигурање.

Судска пракса

- Пресуда Савезног суда, Гзс. 51/74 од 21. 01. 1975, Збирка судских одлука, књига друга, свеска прва, 1977, одлука бр. 60
Пресуда Врховног привредног суда, Сл. 2149/70 од 6.9. 1971, Зборник судске праксе, бр. 5-6/72.
Решење Врховног суда БиХ, Пж. 134/86 од 13. 06. 1986, Привредно правни приручник, бр. 3/87.
Решење Врховног суда Хрватске, Гж. 3439/76 од 14. 1. 1977, Привредно правни приручник, бр. 4/78.